

SOBRE LA TEORIA DE LA LLEIALTAT LINGÜÍSTICA APLICADA A DUES SITUACIONS ESPECIFIQUES: L'ALGUER I BARCELONA

1. INTRODUCCIÓ

«L'estudi sociolingüístic del contacte de llengües —afirmava Weinreich— necessita un terme per a descriure un fenomen que correspon a la llengua aproximadament com nacionalisme correspon a nacionalitat».¹ Aquesta necessitat el portà a l'elaboració del concepte de *lleialtat lingüística* (language loyalty), definit pel mateix Weinreich com «un principi en nom del qual la gent s'agrupa amb els seus companys de parla, conscientment i explícitament, per a resistir canvis en les funcions de llur llengua (com a resultat d'una substitució lingüística) o bé en l'estructura o el vocabulari (com a conseqüència d'interferències)».² En l'adaptació que vaig fer d'aquesta definició, vaig canviar la disjuntiva («o bé») per una distributiva, perquè considerava que calia incloure, alhora, els dos elements: *tant* la resistència a la substi-

1. URIEL WEINREICH, *Languages in contact* (New York 1953; «Publications of the Linguistic Circle». Reprint: The Hague; Mouton), 99.

2. *Ibid.*

tuació lingüística *com* la resistència a les interferències.³ Ara, però, m'interessa de restituir la fórmula de Weinreich, perquè només posaré èmfasi en el primer element.

De fet, hi ha rudiments de lleialtat lingüística en els usuaris de qualsevol llengua; però de la mateixa manera que els sentiments nacionals no es concreten generalment en un fort moviment nacionalista si no hi ha al davant un nacionalisme agressor, tampoc aquells rudiments no solen esdevenir veritable lleialtat lingüística si una llengua no és agredida per una altra.

Un interessant problema teòric que es pot plantejar és de saber si hi ha correlació entre lleialtat lingüística i nacionalisme. Weinreich sembla inclinar-se per una resposta negativa: «fins i tot en aquesta era del nacionalisme, la lleialtat lingüística i les aspiracions nacionalistes d'un grup no han de tenir necessàriament objectius paral·lels»,⁴ i cita com a exemples de grups amb lleialtat lingüística sense aspiracions nacionalistes particulars els reto-romans i el moviment jiddix a l'Europa oriental abans de la I Guerra Mundial. El cas contrari, és a dir, un grup amb aspiracions nacionalistes particulars que tingui un sentiment baix o pràcticament nul de lleialtat lingüística, podria ser el d'Irlanda.

Cal observar, d'altra banda, que fins al segle XVIII el factor principal dels «canvis» (substitució lingüística, interferències) foren les invasions, mentre que d'aleshores ençà els canvis s'han de relacionar sobretot amb el fenomen complex de la «modernització» de les societats. I aquí entenc «modernització» no sols en un sentit sociològic estricte —en el qual entren tots els aspectes econòmics i socials de la revolució industrial, els canvis en la vida social, l'acció de la *intelligentsia* autòctona—,⁵ sinó en un sentit sociocultural més ampli que comprèn les noves fun-

3. FRANCESC VALLVERDÚ, *El fet lingüístic com a fet social* (Barcelona 1973), 90.

4. WEINREICH, *op. cit.*, 100.

5. Cf. CARLOTA SOLÉ, *Modernización: un análisis sociológico* (Barcelona 1976), 212.

cions lingüístiques desenvolupades per la societat: el *control lingüístic*, inextricablement lligat als mecanismes generals de control social, i la *consciència lingüística*, inseparable del sistema global de coneixences, creences i actituds, i reforçant normalment la solidaritat del conjunt social dels parlants.⁶ Pensem, per un moment, en la diferència que hi ha, quant a les funcions lingüístiques, entre una vila catalana del segle XVIII, en la qual el castellà només era conegut per un sector molt minoritari —el nucli «llettrat», precisament— i una de finals del segle XIX (amb l'ensenyament primari obligatori, els mitjans d'informació en castellà, les comunicacions més fàcils amb altres poblacions, la mobilitat social, etc.), en la qual el castellà era ja conegut per tot-hom, ni que fos passivament.

Fetes les anteriors precisions, assenyalem que el propòsit de la present comunicació és d'examinar si hi ha correlació entre lleialtat lingüística i nacionalisme i, en concret, si és possible l'existència duradora de lleialtat lingüística sense nacionalisme. La idea d'aquesta recerca m'ha estat suggerida per la lectura de les enquestes sociolingüístiques de Maria Grossmann sobre l'Alguer,⁷ amb una informació tan completa que em semblà interessant de contrastar amb la d'altres enquestes fetes en alguna ciutat dels Països Catalans. En aquest sentit, les dues enquestes més fàcilment comparables a les de l'Alguer són la de Badia i Margarit sobre Barcelona⁸ i la de Reixach sobre la comarca d'Osona.⁹ Finalment, vaig descartar l'enquesta de Reixach pel seu caràcter comarcal i em vaig decantar per la de Badia per les

6. Cf. LLUÍS V. ARACIL, *Conflit linguistique et normalisation linguistique dans l'Europe nouvelle* (València 1965; multicopiat), 7.

7. MARIA GROSSMANN, *Anàlisi sociolingüística de la població escolar de l'Alguer*, dins *Actes del V Col·loqui de Llengua i Literatura Catalanes. Andorra 1979* (Montserrat 1980), 511-533; MARIA GROSSMANN - MARINELLA LÖRINCZI ANGIONI, *La comunità linguistica algherese. Osservazioni sociolinguistiche*, dins F. A. LEONI, *I dialetti e le lingue delle minoranze di fronte all'italiano* (Roma 1980).

8. ANTONI M. BADIA I MARGARIT, *La llengua dels barcelonins*, vol. I, *L'enquesta* (Barcelona 1967).

9. MODEST REIXACH, *La llengua del poble* (Barcelona 1975).

raons següents: *a*) malgrat l'enorme diferència demogràfica entre les dues ciutats, tenen algunes coincidències relatives (són ports mediterranis, amb turisme, indústria, etc.); *b*) totes dues tenen una forta immigració allòfona (segons la GEC el 40 % dels algueresos són immigrants; el nombre d'immigrants allòfons a Barcelona és d'un 35 %: en aquest cas he comptat com a barcelonins els nascuts dins els Països Catalans, pel caràcter sociolingüístic de la investigació, cosa que en el cas de l'Alguer no podia fer perquè es tracta d'un enclavament lingüístic); i *c*) l'Alguer ha estat anomenada tradicionalment «Barceloneta», circumstància que per ella sola pot encoratjar el meu propòsit.

2. LA LLEIALTAT LINGÜÍSTICA A BARCELONA

Per a mesurar el funcionament de la lleialtat lingüística entre els barcelonins m'ha semblat prou orientatiu d'examinar l'evolució de l'ús lingüístic dels individus dins l'àmbit familiar en quatre estadis: 1) la llengua parlada amb els pares, 2) amb el cònjuge, 3) amb els fills, i 4) la dels fills entre ells. D'alguna manera, en aquestes respostes es pot reflectir la pràctica lingüística de tres generacions, i amb aquesta finalitat he elaborat la Taula I, a partir de les dades de Badia.

Les impressions que traiem de l'examen dels percentatges de la Taula I són contradictòries. D'una banda, notem que es manté la lleialtat lingüística dels barcelonins, perquè, malgrat que l'ús del català del subjecte amb el pare (65,4 %) disminueix en el cas del subjecte amb el cònjuge (61 %) —fenomen atribuïble segurament a la immigració—, recupera posicions respecte als fills (64,6 %). D'altra banda, hi ha una dada prou significativa: la davallada entre l'ús del català del pare amb els fills (64,6 %) i els dels fills entre ells (50,2 %). Cal observar, però, que en la columna 4 el percentatge de «No contesta» és sorprenentment alt (21,6 %), la qual cosa fa pensar en deficiències en la recollida de les respostes o en altres causes que les fan poc fiables. En qualsevol cas, per via indirecta, la lleialtat lingüística sembla

confirmada respecte a l'ús exclusiu del castellà, el qual es manifesta en lenta davallada generacional (28,1 % amb els pares, 23,1 % amb el cònjuge, 22,5 % amb els fills); sorprenentment, el punt més fort de la davallada de l'ús exclusiu del castellà es produeix en l'últim estadi (18,8 % els fills entre ells), però no vull magnificar aquesta dada tenint en compte les consideracions que acabo de fer. Finalment, observem que la disminució de l'ús exclusiu del castellà no repercuteix del tot en l'augment de l'ús exclusiu del català, sinó en l'increment del bilingüisme familiar (2,7 % amb el pare, 8,2 % amb el cònjuge, 10,3 % amb els fills), fenomen explicable per la incidència del fet immigratori en la majoria de casos.

Ara: com és sabut, l'enquesta de Badia ha estat acusada per alguns autors de contenir certes deficiències metodològiques que qüestionen el valor de les seves dades.¹⁰ Sense entrar a discutir el fonament d'aquestes crítiques, he considerat oportú de compulsar les dades que he transcrit amb altres fonts per tal de confirmar-les o rebutjar-les.

En primer lloc, he volgut fer una comprovació «indirecta» examinant l'enquesta de Teresa Turell entre metges i advocats barcelonins feta el 1974-75.¹¹ D'acord amb les dades de Turell aquests professionals mostraven en aquella època una feble lleialtat lingüística (vegeu Taula II). Per tal de comprovar si Badia detectava, d'alguna forma, aquesta minva de lleialtat lingüística entre els advocats i els metges barcelonins, he recorregut a l'examen de les dades referides als districtes municipals en què solen viure aquests professionals (districtes III, IV i XI). Segons les dades de Badia, malgrat que aquests districtes tenen un nombre molt important de catalanoparlants (sobretot el III i el IV), figuren entre els més baixos quant a l'ús del català amb els fills:

10. JOAQUIM TORRES, *Les enquestes sociolingüístiques catalanes*, «Treballs de Sociolingüística Catalana», I (1977), 138-139.

11. TERESA TURELL, *Estudi sobre la diglòssia entre els grups professionals a Barcelona*, «Treballs de Sociolingüística Catalana», II (1979), 135-158.

«són barris on predominen les persones de posició social elevada i de parla catalana, i el fet que els titulars que parlen en català amb els fills hi tinguin proporcions al dessorde de les que hi tenen els qui parlen habitualment en català o els qui parlen en català amb llurs cònjuges denota un canvi d'actitud, de cara a la generació ulterior, que cal qualificar de greu».¹² Hi ha coincidència, doncs, entre l'enquesta de Badia i la de Teresa Turell, la qual cosa em porta a fer dos comentaris diversos:

1) Malgrat les crítiques que se solen fer a l'enquesta de Badia, en el sentit que afavoreix les respostes positives respecte al català, les tendències que recull acostumen a ser confirmades per altres enquestes. No sembla arriscat, doncs, de concloure que l'enquesta de Badia descriu amb prou marge de fidelitat la situació sociolingüística de Barcelona durant els anys 1964-65, en què fou realitzada.

2) El grup social examinat per Teresa Turell forma part, sociològicament, de les classes dirigits, per la qual cosa cal considerar-lo com a generador de pautes de conducta lingüística. En aquest sentit, la feble lleialtat lingüística mostrada per aquest grup en l'enquesta de 1974-75 és un dels factors més negatius per a l'evolució de l'actitud lingüística del conjunt de la societat. Doncs bé: de la mateixa manera que qualsevol observador perspicaç hauria confirmat plenament els temors de Badia i Turell sobre la defecció lingüística d'alguns professionals fins al 1975, actualment també podria comprovar-ne la recatalanització (com que es tracta d'un grup majoritàriament catalanoparlant la recuperació activa del català li resulta més fàcil). En altres paraules: la meua impressió és que si avui es repetís l'enquesta de Turell, hom percebria una substancial modificació dels percentatges en sentit favorable a l'ús del català. Si això fos així, doncs, les xifres de Badia per al conjunt de la població descriurien millor, potser, la situació actual que no pas, per exemple, la dels anys 1965 a 1975.

12. BADIA, *op. cit.*, 363.

Com que les meves impressions personals poden ser titllades fàcilment d'elucubratives, he considerat oportú de contrastar-les amb dades més sòlides. En aquest sentit, m'han semblat prou significatives les dades que aporta Strubell¹³ —un autor que no pot ser acusat precisament d'«optimista»— a propòsit d'algunes actituds lingüístiques dels catalans, l'ús habitual en relació amb l'edat i els índexs d'integració lingüística dels immigrants.

Sobre la primera qüestió, la Taula III ens mostra la proporció de joves que pensen que quan siguin grans parlaran més català que castellà i viceversa. Com podem comprovar, una àmplia majoria de joves considera que parlarà més català, i només un terç creu que parlarà més castellà (la proporció del conjunt dels joves coincideix precisament amb les respostes que donen els fills dels matrimonis mixtos). Els fills de pares catalans —cosa que no significa necessàriament que siguin catalanoparlants, sinó nascuts a Catalunya— afirmen que parlaran més català que castellà en un 83 %; mentre que els fills de pares no catalans que afirmen que parlaran més castellà suposen un 64 %. Considero que els vint punts de diferència que hi ha a favor del català són un bon índex d'integració lingüística.

Sobre la qüestió de l'ús habitual del català segons l'edat (vegeu Taula IV), Strubell estima, a partir de dades d'altres enquestes, que els grups més joves (18-24 anys i 25-29 anys) usen més el català que els grups precedents (30-39 anys i 40-49 anys). Aquesta recuperació sembla un indicatiu d'avenços futurs en l'ús del català i contraresta en bona part l'aspecte negatiu que representa el fet que els grups més vells (50-59 anys i 60 o més anys) siguin els de més alt índex de catalanoparlants.

Finalment, sobre la qüestió de la integració lingüística dels immigrants, segons els càlculs del mateix Strubell, en totes les comarques catalanes hi ha «una situació neta d'integració lingüística: a més de tots els nascuts a Catalunya (...), una part de la

13. MIQUEL STRUBELL I TRUETA, *Llengua i població a Catalunya* (Barcelona 1981).

resta de la població (immigrada o fills d'immigrats de menys de 25 anys) també sap parlar català».¹⁴ Aquesta tendència optimista sobre les dades del cens de 1975 quedaria contrarestada, segons Strubell, per les seves previsions de l'augment mínim en el nombre de catalanoparlants «estRICTES», és a dir, amb el català com a única llengua familiar.¹⁵ Sense voler discutir ara les previsions de Strubell —particularment negatives en el cas dels matrimonis mixtos, on no té en compte que les actituds lingüístiques no són immutables—, cal considerar el fet en un doble aspecte: no sols augmenten, ni que sigui mínimament, els catalanoparlants «estRICTES», sinó que disminueixen, i bastant, els castellanoparlants «estRICTES». En definitiva, ens trobem davant una nova confirmació de l'enquesta de Badia.

Després d'aquest recorregut per diverses fonts de dades, podem establir:

a) que, segons les dades més fiables, el català com a llengua familiar exclusiva a Barcelona augmenta, ni que sigui mínimament;

b) que el castellà com a llengua familiar exclusiva a Barcelona disminueix;

c) que l'increment de bilingües naturals a Barcelona es fa, en conjunt, a costa del castellà, la qual cosa significa un índex d'integració lingüística.

3. LA LLEIALTAT LINGÜÍSTICA A L'ÀLGUER

Dos són els treballs que ha publicat fins ara Maria Grossman sobre l'enquesta que va portar a terme a l'Àlguer l'any 1977. En un treball donà a conèixer la part de l'enquesta destinada als alumnes d'ensenyament primari i mitjà¹⁶ i en l'altre

14. *Ibid.*, 137.

15. *Ibid.*, 147-148.

16. GROSSMANN, *Anàlisi*, cit.

l'enquesta feta a adults acollits al règim de les 150 hores.¹⁷ Les respostes a l'una i a l'altra enquesta són bastant divergents en alguns punts, per la qual cosa caldrà esperar els resultats definitius de l'estudi de conjunt. De tota manera, les respostes que resulten més comparables amb l'enquesta de Badia són òbviamment les dels adults, que he recollit en la Taula V. Tanmateix, per a corroborar o contrastar alguns aspectes de l'enquesta dels adults, hom pot veure també la Taula VI, on es recullen les respostes dels escolars.

Cal advertir d'entrada que la situació sociolingüística algueresa és bastant particular, car no hi ha dues llengües en contacte, com en el cas de Barcelona, sinó tres: el català (que aquí denominem «alguerès»), l'italià i el sard. Cal tenir en compte, doncs, aquest fet en la lectura de les taules.

Segons les dades que ens aporta la Taula V, observem el següent:

a) Es produeix una ràpida i massiva italianització en la llengua familiar dels algueresos. «No es tracta ja d'una gradual italianització o sardització de l'alguerès, sinó d'una tendència cap a la seva substitució (com també del sard) progressiva i radical per l'italià com a alternativa definitiva».¹⁸

b) La pèrdua de l'alguerès com a llengua familiar exclusiva és compensada en part per un petit augment de bilingües amb alguerès: en efecte, el nombre total de catalanoparlants de la columna 3 (pares amb fills) és un 10,9 % i el de la columna 4 (fills entre ells) és un 14,6 %.

c) La pèrdua del sard com a llengua familiar a l'Alguer es produeix ràpidament: a la columna 4 només resta un 2,4 % de trilingües que saben sard. En principi, hom podria interpretar aquesta pèrdua com a «normal» —el sard és llengua d'immigrants a l'Alguer—, si no fos perquè simultàniament hi ha també una forta davallada de l'alguerès.

17. GROSSMANN-LÖRINCZI, *op. cit.*

18. GROSSMANN, *Anàlisi*, cit., 532.

Aquestes observacions no varien gaire si en comptes de fixar-nos en la Taula V considerem les respostes de la Taula VI. Sobre la italianització (*a*), el comentari és idèntic; sobre la pèrdua de l'alguerès (*b*), sembla en principi més favorable, però entre les columnes 3 i 4 hi ha en canvi la dada negativa d'una davallada; i sobre la pèrdua del sard (*c*), no hi ha variació.

En conclusió, des d'una perspectiva sociolingüística, hi ha una clara disminució de lleialtat lingüística dins la comunitat catalanoparlant de l'Alguer, que al cap de dues generacions ha deixat de ser majoritària a la ciutat, fins al punt que només una sisena part dels joves i els infants conserva l'alguerès com a llengua familiar. De tota manera, tenint en compte que hi ha un nucli catalanoparlant prou significatiu i que el 72,6 % dels escolars algueresos declaren que també voldrien aprendre a llegir i escriure en llur llengua, podem preguntar-nos si la sort del català a l'Alguer pot encara canviar.

4. COINCIDÈNCIES I CONTRASTOS ENTRE LES DUES SITUACIONS SOCIOLINGÜÍSTIQUES

Comparant les Taules I i V, podem establir les coincidències i els contrastos més remarcables que hi ha entre les dues poblacions analitzades:

a) Malgrat que les taxes d'immigració allòfona són en certa mesura semblants —sempre en els termes definits a l'apartat 1 del present treball—, els percentatges dels qui parlen en català amb els seus pares (incloent-hi els bilingües) són bastant diferents: 68,1 % a Barcelona, 7 % a l'Alguer. En aquest estadi, doncs, es nota ja una diferència important entre les dues ciutats.

b) Tenint en compte el mateix factor de la immigració, és comprensible que es produeixi una disminució de catalanoparlants exclusius entre l'estadi «llengua usada amb els pares» (col. 1) i l'estadi «llengua usada amb el cònjuge» (col. 2). Doncs bé, aquesta disminució és moderada a Barcelona, mentre que és forta a

l'Alguer. I si entre els catalanoparlants comptem també els bilingües, aleshores no es produeix disminució a Barcelona (de 68,1 % passa a 69,2 %), mentre que continua essent molt marcada a l'Alguer (de 57 % passa a 36,8 %).

c) Un dels indicis clars d'integració lingüística és que es produeixi una inflexió favorable entre l'estadi «llengua usada amb el cònjuge» (col. 2) i l'estadi «llengua usada amb els fills» (col. 3). A Barcelona hi ha una recuperació de més de tres punts sobre aquests dos estadis, la qual s'incrementa si hi sumem els bilingües (de 69,2 % passa a 74,9 %). En canvi, a l'Alguer no es produeix cap recuperació entre els dos estadis i la disminució esdevé encara més marcada si hi sumem els bilingües (de 36,8 % passa a 10,9 %).

d) En teoria, el pas de l'estadi «llengua usada amb els fills» (col. 3) a l'estadi «llengua usada pels fills entre ells» (col. 4) no hauria de presentar variacions significatives. Així es confirma en el cas de l'Alguer, on el percentatge en els dos estadis és el mateix, bé que si hi sumem els bilingües hi ha una remarcable progressió (de 10,9 % passa a 14,6 %). En canvi, a Barcelona —com hem vist més amunt— es produeix l'anomalia d'una pronunciada disminució, que no es compensa ni tan sols amb la inclusió dels bilingües (de 74,9 % passa a 59,7 %). Repetim el que ja hem dit: l'evident contradicció que hi ha entre aquesta disminució en l'ús del català i la disminució simultània de l'ús del castellà, així com l'alt nombre de «no contesta» que dona aquesta resposta, posen en qüestió la fiabilitat de les dades de la columna 4 de la Taula I. (De tota manera, aquests percentatges podrien ser indicatius d'una certa inestabilitat en la lleialtat lingüística dels joves barcelonins de l'època de l'enquesta de Badia, que es podria relacionar amb el punt més baix de descatalanització de la Universitat de Barcelona durant el període 1965-1975.)

e) Malgrat que per la seva gran complexitat un procés d'assimilació lingüística no pot ser avaluat únicament amb dades referents a l'ús familiar de la llengua oficial, les podem considerar un índex significatiu. En aquest sentit, a Barcelona no es produeix assimilació si només tenim en compte l'ús exclusiu del

castellà dins l'àmbit familiar; però si sumem els castellanoparlants i els bilingües, podem observar una lenta penetració del castellà: 30,8 % (col. 1), 31,3 % (col. 2), 32,8 % (col. 3). (No hi compto la sorprenent inflexió de la columna 4, 28,3% , per les raons que he explicat al comentari *d.*) Ara: no tenim dades suficients per a interpretar que l'increment de bilingües naturals es continuarà produint i, sobretot, que no representi un estadi per a la plena integració lingüística. En canvi, a l'Alguer l'augment d'italoparlants és tan pronunciat entre el primer estadi (22,1 %) i l'últim (85,4 %) que l'assimilació a favor de la llengua oficial és indubtable.

5. LLEIALTAT LINGÜÍSTICA I NACIONALISME

Acabem de descriure unes característiques significatives de la situació sociolingüística de dues ciutats amb unes condicions socials i culturals aparentment semblants. A part les que hem assenyalat a l'apartat 1, caldria recordar que a la Barcelona de 1964 el català no era oficial, el seu ús públic continuava pràcticament interdit, no s'ensenyava a les escoles, no s'utilitzava en cap mitjà de comunicació important, etc., la qual cosa acostava les dues situacions comparades. Però fora d'aquestes coincidències reals o formals, hi ha uns factors que les diferencien radicalment i que expliquen les profundes divergències apuntades en el comportament lingüístic:

a) Factors polítics. No es tracta solament del fet que la Barcelona de 1964 vivia sota un règim dictatorial i que l'Alguer es troba sota un règim democràtic, sinó sobretot que les aspiracions democràtiques dels barcelonins eren i són, alhora, nacionals, cosa que no es dóna a l'Alguer. La postergació del català era fonamentalment motivada en el primer cas per causes polítiques; en el segon, per causes socials.

b) Factors històrics i ètnics. La consciència històrica i ètnica (nacional) dels barcelonins continuava essent forta el 1964, mal-

grat el desgast d'una llarga postguerra, mentre que la dels algueresos és baixa. «Encara que les actituds dels enquestats envers l'alguerès com a símbol de grup ètnic i dels seus valors ètnico-culturals, estètics i folklòrics siguin positives, és l'italià que domina en llurs costums lingüístics, que segons ells satisfà millor les exigències socials i culturals de la vida quotidiana».¹⁹

c) Factors econòmics i socials. Barcelona, malgrat els embats del franquisme, no ha deixat de ser un centre de poder econòmic i capdavantera dels moviments socials més dinàmics, mentre que l'Alguer ha passat a ocupar una posició cada vegada més subalterna a la mateixa Sardenya.

d) Factors culturals (literaris). La tradició cultural en llengua catalana no es perdé ni tan sols en els moments més brutals de la repressió franquista, mentre que a l'Alguer és encara avui incipient.

e) Consciència lingüística. La consciència lingüística dels barcelonins ha estat des de finals del segle XIX forta, fins i tot en un moment recessiu com el de 1964. Així, malgrat que alguns nuclis de la burgesia i dels sectors professionals s'inclinaren per la castellanització, les classes populars no seguien aquesta opció. (Aquest doble comportament queda prou reflectit a l'enquesta de Badia i confirmat, pel que fa als professionals, a la de Teresa Turell.) A l'Alguer, hi ha una baixa consciència lingüística: «El valor d'intercanvi o d'ús de l'alguerès és gairebé limitat al domini familiar, al dels coneguts, a les relacions de major solidaritat i intimitat, a la comunicació informal, al domini literari de tipus folklòric, als mass-media que s'ocupen d'esdeveniments locals, és a dir, a l'esfera afectiva, emotiva dels parlants. Aquest ús de l'alguerès és molt semblant a aquell de molts dialectes italians al costat de la llengua nacional, i l'alguerès sembla tenir la funció d'un quasi-dialecte».²⁰

19. *Ibid.*, 531.

20. *Ibid.*

6. CONCLUSIONS

Malgrat l'opinió de Weinreich que considerava amb una certa autonomia els conceptes de lleialtat lingüística i de nacionalisme, creiem que l'examen dels apartats 4 i 5 porta a concloure que són estretament relacionats. En efecte, tots o quasi tots els factors enumerats a l'apartat 5 són precisament *elements característics per a definir una comunitat nacional*, la presència o l'absència dels quals determina el diferent comportament lingüístic de les dues situacions examinades. Crec, per tant, que hi ha correlació entre nacionalisme i lleialtat lingüística, en el sentit que aquesta només pot funcionar plenament en relació amb aquell. El fet que aquesta conclusió sigui aparentment invalidada amb l'experiència irlandesa, on un moviment nacional triomfant no ha aconseguit reforçar la lleialtat lingüística, no és per a mi demostratiu de l'opinió contrària: crec, en efecte, que en el moment d'assolir la seva independència, ja no existia a Irlanda un sentiment general favorable a la lleialtat lingüística, sinó només a nivell simbòlic. De tota manera, convindria estudiar més profundament el cas irlandès per a comprovar la hipòtesi.

D'altra banda, no és provat que la lleialtat lingüística no pugui funcionar al llarg de diverses generacions sense la presència d'un sentiment ètnic fort en el cas de comunitats aïllades. De fet, a Europa podem trobar encara bastants exemples de lleialtat lingüística de comunitats aïllades, i aquest era el cas de l'Alguer fins a una època recent. Ara: l'experiència algueresa és precisament demostrativa que la sola presència de la lleialtat lingüística no és suficient per a mantenir la llengua pròpia quan es trenca l'aïllament d'aquesta comunitat (industrialització, immigració, turisme, mitjans de comunicació d'àmbit estatal, etc.).

Finalment, davant d'un procés de substitució lingüística accelerat, és difícil de predir el «grau mínim» de lleialtat lingüística superat el qual la normalització lingüística resultaria utòpica. En aquest aspecte seria també il·lustratiu un millor coneixement de l'experiència irlandesa. Tanmateix tot fa pensar que si no

«s'estimula» aviat la lleialtat lingüística dels algueresos, amb una decidida política de normalització, l'Alguer pot deixar de ser dintre pocs anys una «ciutat catalana».

FRANCESC VALLVERDÚ

A N N E X

TAULA I. LLENGUA HABITUAL EN RELACIÓ AMB ELS FAMILIARS (%)

	(1) <i>Subjecte amb el pare</i>	(2) <i>Subjecte amb el cònjuge</i>	(3) <i>Subjecte amb els fills</i>	(4) <i>Fills del sub- jecte entre ells</i>
Cacalà	65,4	61,0	64,6	50,2
Castellà	28,1	23,1	22,5	18,8
Cat. i cast.	2,7	8,2	8,7	9,5
Cat. o cast. segons l'edat	—	—	1,6	—
N/C	3,8	7,8	2,7	21,6

FONT: BADIA (*op. cit.* nota 8). Els percentatges de la columna (1) han estat calculats per mi sobre les taules de les pàgs. 448-449. Els de la columna (2) procedeixen de la pàg. 280, els de la (3) de les pàgs. 358-359, i els de la (4) de les pàgs. 384-385.

TAULA II. LLENGUA HABITUAL DE METGES I ADVOCATS BARCELONINS EN RELACIÓ AMB ELS FAMILIARS (%)

	(1) <i>Subjecte amb els pares</i>	(2) <i>Subjecte amb el cònjuge</i>	(3) <i>Subjecte amb els fills</i>
Català	61	69,5	53,8
Castellà	30	26,0	38,5
Cat. i cast.	1	—	3,8
Altres	—	2,8	1,9
N/C	8	1,4	1,9

FONT: Percentatges calculats segons les dades de TURELL (*op. cit.* nota 11), 139-141.

TAULA III. LLENGUA QUE, SEGONS ELS JOVES CONSULTATS, PARLARAN MÉS QUAN SIGUIN ADULTS (%)

Origen dels pares	(1) el català	(2) el castellà	(3) altres respostes
ambdós catalans	83	12	5
un cat., un immigrant	56	36	7
ambdós immigrants	32	64	5
percentatge global	56	38	6

FONT: STRUBELL (*op. cit.* nota 13), 107.

TAULA IV. ÚS MÉS HABITUAL DEL CATALÀ SEGONS L'EDAT

Edats	% que usen el català
18-24 anys	63
25-29 anys	64
30-39 anys	50
40-49 anys	61
50-59 anys	69
60 anys o més	76

FONT: STRUBELL (*op. cit.* nota 13), 111, que reproduïx unes dades de J. Rodríguez Osuna, «Rev. Esp. de Invest. Sociol.», núm. 6 (1979).

TAULA V. LLENGUA HABITUAL EN RELACIÓ AMB ELS FAMILIARS (%)

Llengua	(1) Subjecte amb els pares	(2) Subjecte amb el cònjuge	(3) Subjecte amb els fills	(4) Fills del sub- jecte entre ells
alguerès	50,9	29,8	7,3	7,3
italià	22,1	51,8	81,8	85,4
sard	15,3	6,1	—	—
bil. amb alguerès	6,1	7,0	3,6	7,3
bil. sense alguerès	3,7	3,5	7,3	—
altre	1,8	1,8	—	—

FONT: GROSSMANN - LÖRINCZI ÀNGIONI (*op. cit.* nota 7), 216-219. He reunit dins la categoria «bilingües amb alguerès» els pròpiament bilingües naturals (alguerès i italià, alguerès i sard) i els trilingües naturals (alguerès, italià i sard).

TAULA VI. LLENGUA HABITUAL DELS ALGUERESOS SEGONS ELS ESCOLARS (%)

Llengua	(1) Els avis entre ells	(2) Els pares entre ells	(3) Els pares amb els subjectes	(4) Els subjectes amb els germans
alguerès	43,1	40,5	23,7	12,5
italià	11,8	28,3	42,4	79,3
sard	29,2	15,4	7,1	0,9
bil. amb alguerès	8,3	7,6	17,2	5,2
bil. sense alguerès	3,4	6,0	8,2	1,5
altre	3,9	2,3	1,4	0,5

FONT: GROSSMANN, *Anàlisi* (op. cit. nota 7), 515-517. Els subjectes de l'enquesta són, recordem-ho, alumnes d'ensenyament primari i mitjà; les seves respostes poden ser, doncs, bastant subjectives. Ara, fora del major pes que hi té el sard (en el passat), les tendències coincideixen força amb les de la Taula V.

